

**DEBRECENI REFORMÁTUS HITTUDOMÁNYI EGYETEM
DOKTORI ISKOLÁJA**

TÉZISFÜZET

*Az egyház, mint diaszpóra. A diaszpóra-egzisztencia
ekkléziológiai összefüggései és egy erdélyi szórványmissziós
stratégia körvonalai*

című doktori értekezéshez

Témavezető: Dr. Gonda László

Készítette: Batizán Attila

Debrecen, 2023

PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉK

1. Batizán Attila

Szórványmisszió Erdélyben a két világháború között. I.

Református Szemle 105 : 4 pp., 423–432., 9 p. (2012)

Közlemény: 33624582 Jóváhagyott Forrás Folyóiratcikk (Szakcikk)

2. Batizán Attila

Szórványmisszió Erdélyben a két világháború között. II. Az egyházmegyék válasza az Igazgatótanács körleveleire

Református Szemle 105 : 5 pp., 507-515., 6 p. (2012)

Közlemény: 33624582 Jóváhagyott Forrás Folyóiratcikk (Szakcikk)

3. Batizán Attila

Johannes Christian Hoekendijk rövid életrajza és teológiájának jellemző vonásai.

Református Szemle 106 : 3 pp., 293-309., 16 p. (2013)

Közlemény: 33624539 Jóváhagyott Forrás Folyóiratcikk (Szakcikk)

4. Batizán Attila

Diaszpóra-koncepciók a kortárs missziói teológiákban.

Református Szemle 108 : 3 pp (2015)

Közlemény: 33624565 Jóváhagyott Forrás Folyóiratcikk (Szakcikk)

5. Batizán Attila (fordító)

Stefan Paas: Az utolsó idők munkásai.

Kolozsvár, Románia: Exit Kiadó (2018), 314 p.

ISBN: 978-973-7803-89-4

Közlemény: 33626507 Jóváhagyott Forrás Könyv (Forráskiadás)

Értekezésem a diaszpóra fogalom, illetve szórványhelyzet fontosabb kérdéseit kívánja teológiai és gyakorlati szempontból körüljárni és összefoglalni, majd mindezt az erdélyi református egyházi kontextusra alkalmazva, gyakorlati következtetéseket próbál megfogalmazni.

Az elmúlt 23 év társadalmi folyamatai, az egyházkerületi missziói jelentésekben jegyzett és az egyházi gyakorlatban tapasztalt népességcsökkenés, illetve keveredés, továbbá a 2022-es népszámlálási adatok eredményei is egyértelműen hangsúlyozzák a szórványkérdés fontosságát és az egyházi diaszpóra-egzisztencia aktualitását. Jelen tanulmány mindezt a sajátos erdélyi kontextusban vizsgálja és próbálja értelmezni úgy, hogy közben az erdélyi népegyházi helyzet, illetve az Erdélyi Református Egyházkerület identitásának a körülírására és elemzésére tesz kísérletet a diaszpóra-állapot fényében. A dolgozat arra is keresi a választ, hogy miként nyilvánulnak meg és értékelődnek át a népegyházi tulajdonságok a szórványban. Ugyanakkor pedig újdonságnak számít a magyar nyelvű teológiai irodalomban az erdélyi diaszpóra-helyzet missziói szempontból való elemzése, népegyházi, valamint etnikai és felekezeti szempontok alapján.

A dolgozat egy terjedelmes bibliai alapvetéssel indul. Vizsgálódásom rendjén mindenekelőtt az Ó-, és Újszövetség által, a diaszpóra-kérdésköréhez kapcsolódó, kifejezések jelentését, értelmét tekintetem át, majd az ószövetségi diaszpóra-novellákat vettem górcső alá, ugyanis ezek az elbeszélések, a (bibliai) diaszpóra-lét alapvető jellemvonásait fogalmazzák meg, ugyanakkor pedig típusmagatartásformákat állítanak elénk. Lényegesnek tartottam továbbá két Deuterokanonikus iratnak, Tóbit és Báruk könyvének a témánk szempontjából való elemzését is. Végül pedig az etnicitás és kisebbségi lét kérdéskörét tárgyaltam a Szentírás alapján, mint olyan kérdést, ami szorosan kapcsolódik a diaszpóra fogalmához.

A második fejezet tulajdonképpen egy történeti áttekintés, mely a posztbiblikus zsidó diaszpóra-állapot bemutatásával kezdődik, amelynek egyik

fontos jellemző vonása az volt, hogy ebben az időszakban a zsidók nem tekintették magukat a diaszpóra áldozatának, a diaszpóra-állapot nem egy súlyos problémát jelentett számukra. A továbbiakban a diaszpóra-helyzetnek a korai keresztyénség idején való ismertetésére kerül sor, melynek lényeges megállapítása, hogy a diaszpóra kifejezés a keresztyének esetében új értelmet nyer: a keresztyének állapota ebben a világban egy *diaszpóra-állapot*. A második század után pedig az *idegen-* illetve *jövevény-állapot* egyre inkább központi helyre került a keresztyének önértelmezésében. A fejezet a kínai nesztoriánusok helyzetének az ismertetésével, illetve a keresztyénség Kínában való elterjedésének a bemutatásával folytatódik. A fejezet végén azt vizsgálom, hogy mit jelent a diaszpóra-állapot a globalizált és posztkeresztyén társadalomban.

A harmadik fejezet megpróbálja közelebbről behatárolni a *diaszpóra* fogalmát, illetve annak az egyházzal való kapcsolatát és összefüggését. Mindenekelőtt a fogalomnak a korai keresztyén irodalomban való előfordulását és jelentését vizsgáltam meg, illetve azt, hogy miként alakult a szó jelentéstartalma a későbbi századokban. Majd annak próbáltam utánajárni, hogy az ekkleziológiájában milyen szerepe van a fogalomnak. Szinte minden vizsgált forrás kiemeli, hogy az egész keresztyén egyház diaszpóra-szituációban van. Az egyház mindenhol diaszpórában él. A hívő keresztyének kisebbségben vannak a hitetlen vagy közömbös többséggel szemben. Azonban nem csak az egyház van diaszpórában a világban, hanem az egyházon belül a népegyház ellentétéként is megjelenik a diaszpóra-egyház. A társadalomban a hívők a hitetlenek között ugyancsak diaszpórában vannak, közöttük szétszórtan élnek. Ezzel hozható összefüggésbe az, amit Melancton mondott az egyházzal, hogy az a *szétszórtak közössége*. Sőt, az értelmezők még tovább mennek és azt állítják, hogy a *diaszpóra* fogalom, a keresztyénség világban való helyzetének az elemzése rendjén, fokozatosan az önértelmezés kifejezése lett. A kifejezés jelentése ismét az őskeresztyén jelentéstartalomhoz közelít. Hisz a keresztyének már a kezdetben meg voltak szokva, hogy diaszpórában élnek, mint Isten szétszórt népe egy nem

keresztyén világban. Ilyen értelemben minden keresztyén, aki valahol nem-keresztyének között él, szétszórattatásban van, és minden belső egyházi határ ellenére, a keresztyénségnek egy őt körülvevő nem keresztyén világ és környezet kihívásaival kell szembenéznie.

Erdélyben a diaszpóra-fogalom többnyire elveszítette az eredeti, kifejezetten a szétszóráshoz kötött értelmét. Adott a kérdés, hogy amennyiben a diaszpóra nem úgy jött létre, hogy tagjai nem szétszóródás következtében kerültek szórványba, lehet-e egyáltalán erdélyi viszonylatban diaszpóráról beszélni? Megállapítást nyer, hogy igen lehet, *mert az erdélyi közösségek sorsa helyben maradásuk ellenére vagy éppen annak következtében lesz szétszórátás.* Meglátásom szerint azonban helyesebb szórványról beszélni a diaszpóra helyett, mert a *diaszpóra* kifejezés jelentéstartalma rendkívül összetett, és amennyiben nem lehet azt a bibliai párhuzamot érvényesíteni, hogy a diaszpóra a magközösség, amely meghozza a maga 30-, 60-, 100-szoros termését, márpedig az erdélyi szórványokban nem lehet, akkor marad a kötelezés, hogy szórványainkat missziói munkamezőnek tekintsük. Ugyanakkor az erdélyi szórványhelyzet esetében sem csupán egy fizikai, térbeli helyzetmegjelölésről van szó, egy bármilyen oknál fogva kialakult kisebbségi állapotról, hanem ott rejlik mögötte egy komplex társadalmi tartalom, egy egész viszonyrendszer, melyet ebben az esetben is az alávetettség és kiszolgáltatottság jellemez. Az erdélyi szórvány egy kicsit „babilóniai fogság”. A szórvány fogalmában pedig ott van, akárcsak a zsidók esetében az *erec* utáni vágyakozás, de itt nem térbeli, fizikai jelentéstartalommal, hanem inkább egy idealizált, talán soha el nem érhető állapotra tekintő reménységgel a *galut* körülményeivel szemben. Ez a fajta nosztalgia sok esetben átjárja, meghatározza Erdélyben a szórvány fogalmát és az arról való beszédet.

A kérdés ekkleziológiai megközelítése rendjén arra keresem a választ, hogy lehet-e a diaszpóráról, mint az egyház tipikus jellemvonásáról beszélni. A kérdésben Johannes C. Hoekendijk munkásságát tekintetem irányadónak, akinek

véleménye szerint az egyház a földön tökéletlenségben, beteljesületlenségben él és szét van szórva ebben a világban, mint Krisztus tanúja az Ige, a közösség, a szolgálat és dicsőítés által. Ennek tudatában az egyház úgy kell önmagára tekintsen, mint szent diaszpóra, diaszpóaregzisztenciáját pedig ebben az értelemben kell irányadónak elfogadnia. A fejezet hátralévő részében Hoekendijk életrajzát, munkásságát, missziói teológiáját, ekkleziológiáját, valamint a diaszpórával kapcsolatos meglátásait ismertetem. Ez utóbbi kapcsán Hoekendijk azt állítja, hogy a nagy kompakt, száz és ezer tagú egyházi közösségek ideje, akik szomszédokként együtt élnek, úgy tűnik, hogy elmúlt. Ebben a szétszórattatásban, minden egyház megtalálja még a híveit imitt-amott, kicsiny csoportokban, és lassan minden közösség felveszi a diaszpóra-gyülekezet formáját. A nagy és egységes egyháztestek apró kis darabokra töredezték, akik kisebbségek a saját környezetükben. Amennyiben előre nem látható változások be nem következnek a világ életében, az egyházak ismét egyértelműen diaszpóra-helyzetben fogják találni magukat: szétszórtságban élve, mint gyéren elterjedt kisebbségi csoportok. Ezért azt tanácsolta, mint egy szellemi edzés arra nézve, ami következik, hogy tanulmányozzuk ismét komolyan a zsidó diaszpóra életét. Az első dolog, amit tennünk kell, Hoekendijk szerint, az semmi más, mint hogy fogadjuk el a diaszpórát, neheztelés és keserűség nélkül, anélkül, hogy megpróbálnák megszökni egy álomba, amely már elmúlt, egy romantikus képzelgésbe, vagy új egyháztömbök alakításának az eszes tervébe, amelyek majd segítenek visszaszerezni többségi pozícionkat. Röviden, azt tanácsolta, hogy halljuk meg és fogadjuk el a hivatást, hogy kisebbség legyünk.

A negyedik fejezet a népegyház fogalmának a vizsgálatával és elemzésével indul. Kezdetben a *népegyház* kifejezésnek nem volt negatív jelentése, hanem sokkal inkább egy innovatív jelentéstartalom társult hozzá, melyet az állam és az egyház szétválásának, valamint az állami egyház megreformálásának gondolata hatott át. Teológiai értelemben a *népegyház* az állami egyház ellentéte volt és alapját igazából a kegyelem-szövetségének tanítása képezte. Azonban a teljes

népegyház lelki megújulása nem tűnt megvalósíthatónak. Ezért a kifejezés jelentése megváltozott, és a népegyház bizonyos értelemben *utánpótlás-egyház* lett. A keresztségnek és a katekizációnak megmaradt a kulcsszerepe a népegyházban, azonban a tagság feltétele már nem az egyén személyes döntése volt.

Ismertetem a továbbiakban a tagság kérdését a népegyházban, valamint egyéb jellemző népegyházi tulajdonságokat vázolok fel, mint a gyülekezet szótlansága, a lelkipásztor-központúság vagy a morfológiai fundamentalizmus. Végül pedig a népegyház missziói ideálját, illetve annak gyakorlatba ültetését vizsgálom. Vizsgálódásom során egyrészt Michael Herbst gondolatait tekintetem irányadónak, aki szerint a missziói gyülekezetépítés legfőbb kritériuma az az elvárás, hogy emberek a Jézus Krisztusról szóló evangélium által hitre jussanak és a gyülekezetbe, mint eszkatológikus üdvközségbe betagozódnak. Másrészt, a gyakorlati megvalósítás rendjén, Makkai Sándor elméleti és gyakorlati munkássága volt nagy hatással az erdélyi valóságra, ezért az ő nyomdokain járva próbálom a gyakorlati következtetéseket megfogalmazni.

A negyedik fejezet helyzetértékelő áttekintése az Erdélyi Református Egyházkerület diaszpóra-helyzetét vizsgálja. Megállapítást nyert, hogy a jelenlegi erdélyi helyzetben, a *diaszpóra* fogalom és diaszpóra-állapot egy meglehetősen új meghatározásáról beszélhetünk, melyben az etnicitás és a felekezeti meghatározottság majdnem teljesen egybeesnek, miközben a diaszpóra egy másik eleme is jelen van, mely a többi európai népegyház fejlődésével megegyezik, ami nem más, mint a hatalom elvesztése. Két lépésben próbáltam tehát a fogalmat meghatározni, körülírni. Először azt vizsgáltam, ami egyedi az erdélyi szituációban: etnikai és felekezeti identitás egybeesése. A második lépésben arról értekeztem, hogy mit jelent a hatalmi hangsúlyeltolódás, illetve azokat a népegyházi tulajdonságokat vizsgáltam meg, amelyek a diaszpóra-helyzetben jelen vannak és az egyház számára meghatározó jellegűek.

A továbbiakban a népegyházi tulajdonságok alakulását vizsgálom ebben a speciális diaszpóra-helyzetben, illetve megpróbálom körülírni, megfogalmazni az Erdélyi Református Egyház identitását. A fejezet egy bibliai reflektálással folytatódik a diaszpóra, illetve szétszórattatás kérdése kapcsán, végül pedig missziói szempontból elemzem az erdélyi diaszpóra-helyzetet, és megvizsgálom azt etnikai/felekezeti, illetve népegyházi megközelítésből.

Az ötödik fejezet az eddig papírra vetett szórványstratégiákat ismerteti, hasonlítja össze és elemzi. 1924 és 1940 között Imre Lajos, az Erdélyi Református Egyházkerület missziói előadójaként, három részletes szórványgondozási tervet dolgozott ki és terjesztett az Igazgatótanács elé: az elsőt 1927-ben, a másodikat 1931-ben, a harmadikat pedig 1940-ben. Vetési László református lelkipásztor, az Erdélyi Református Egyházkerület korábbi szórványügyi előadója, a Diaszpóra Alapítvány alapítója és vezetője volt éveken át. Lelkipásztori szolgálatának jelentős része a szórványok gondozásából, a szórványban és a szórványért végzett missziói munkából állott. Stratégiájának a következő címet adta *Szórványstratégia – Nemzetstratégia*, alcíme: „*Tervezet a romániai szóránymagyarság közösségépítéséhez és kisközösségi rehabilitációjához.*” A harmadik tervezet a Kárpát-medencei Magyar Képviselők Fóruma (KMKF) Külügyi és Európa-ügyi Albizottságának 2010. február 4-i ülése által megvitatott és elfogadott Szórványstratégiája. A negyedik a *Jó Pásztor terv*, mely az Erdélyi Református Egyházkerület megbízásból készült 2014 elején. A tervet Vetési László szórványügyi előadó írta, azonban kiegészítette azt az Erdélyi Református Egyházkerület espereseinek a testülete, illetve több, a témában tapasztalattal rendelkező, lelkipásztor is átnézte, bővítette, véleményezte.

A hatodik fejezet egy, az Erdélyi Református Egyházkerület minden szórványterületére kiterjedő kutatást tartalmaz és elemez, amelyet az egyházkormányzás, a missziói intézmények, de egyházmegyék és gyülekezetek is használhatnak saját szórványmissziós stratégiájuk kidolgozása rendjén. A

felmérés 2016 és 2018 között készült, és a román nyelvhasználat kérdését vizsgálja. Tizenegy egyházmegyéből összesen 126 lelkipásztor töltötte ki a 30 kérdést tartalmazó online kérdőívet. Ez mintegy 150 gyülekezetet jelent összesen, ugyanis néhány lelkipásztor, aki több közösséget pásztorol, egy kérdőívbe sűrítette ezeknek a gyülekezetnek az adatait.

Végül pedig az utolsó fejezet egy erdélyi szórványmissziós stratégia irányvonalait próbálja megrajzolni. Előbb arra keresem a választ, hogy mi a szórványmisszió tulajdonképpeni célja, majd konkrét szempontokat fogalmazok meg a stratégiakészítéshez. A szempontok megfogalmazása tulajdonképpen mintegy összegzése a dolgozat gyakorlati következtetéseinek, de megfogalmazást nyernek e dolgozat szerzőjének több évnyi szórványban végzett szolgálatának a tapasztalatai is.

VITATÉTELEK

1. A diaszpórahelyzet aktualitása egyre hangsúlyosabb az egyház életében. Erdélyben is egyre inkább elveszítik a történelmi egyházak monopol helyzetüket az értékteremtés, nevelés, oktatás, erkölcsi útmutatás vagy általában véve a vallás ügyében. Ennek nyomán a fogyasztói társadalom és szemlélet megerősödése, a hagyományos struktúrák és értékek megkérdőjelezése, az egyházon belül szemléletváltáshoz kell vezessen.
2. Az erdélyi diaszpóra-fogalom magába foglalja mind az ószövetségi *galut*, mind az újszövetségi *diaspeiró* kifejezések gazdag jelentéstartalmát, melynek nyomán egy igen összetett speciális diaszpóra-egzisztenciáról beszélhetünk Erdélyben. Nemcsak egy egyszerű térbeliségről van itt szó, egy kisebbségi állapotról, hanem arról is amire a héber kifejezés jelentése utal, melynek az erdélyi kontextusban is mély társadalmi jelentéstartalma van, és egy alávetett, kiszolgáltatott állapotra utal.
3. Ekkleziológiai szempontból az egyház nem az összegyűjtöttek, hanem a szétszórtak közössége. Az egyház a földön tökéletlenségben, beteljesületlenségben él és szét van szórva ebben a világban. Küldetésének tudatában, mint Krisztus tanúja, az egyház úgy kell önmagára tekintsen, mint szent diaszpóra, diaszpóaregzisztenciáját pedig el kell fogadnia.
4. A strukturális konzervativizmus (Hoekendijk) *nem* akadályozó tényező a szórványban végzett misszióban. Ez a struktúra tud rugalmas és személyes lenni és nem zárja ki a *házi gyülekezeti* jelleget.
5. Erdélyben a diaszpóra-fogalom és diaszpóra-állapot egy meglehetősen új meghatározásáról beszélhetünk, etnicitás és felekezeti meghatározottság majdnem teljesen egybeesnek, miközben a diaszpóra egy másik eleme is jelen van, mely a többi európai népegyház fejlődésével megegyezik, ami nem más, mint a hatalom elvesztése.
6. Az EREK egy diaszpóra-helyzetben levő népegyház, egy etnikai egyház, amely a kisebbségi helyzetben a nemzeti értékek és anyanyelv megőrzésének egyik legfontosabb bástyája. A népegyházi tulajdonságok

meghatározóak a diaszpóra-szituációban, és egy befele forduló ekkleziológia a domináns, ami leginkább az elvárásról és a gondoskodásról szól.

7. Magyar egyház magyar nyelven, az erdélyi egyházi misszió egyben nemzeti misszió is. Evangéliumot hirdetni, elsősorban magyar nyelven, Isten országa építése által pedig a nemzeti identitást is erősíteni, a magyar közösséget megtartani. A román nyelv használata az evangélium hirdetése szempontjából lényeges, viszont annak hivatalossá tétele veszély, és csapdahelyzetet teremt. De az Erdélyi Református Egyház nem válhat egy olyan egyházzá, amely csakis és kizárólag a nemzeti kérdéssel és a nemzet megtartásával foglalkozik
8. Minden szórványban végzett szolgálat misszió (Makkai Sándor nyomán).
9. A népegyházi struktúrát a kisebbségi helyzetben lerázni nem javasolt, az egyháztagság kérdését, feltételeit szigorítani, és ennek alapján a tagok egy részét az egyházból kizárni, főleg szórványhelyzetben, veszélyes vállalkozás. De a *döntés nélküli vallás* állapotából, az intézményesített határozatlanságból, a lelkészközpontú egyházból, a szórványközösség könnyebben missziói népegyházzá válhat, mint a tömbvidéken élő közösségek.
10. Nem csupán a szórványmisszióknak van célja, hanem magának a szórványhelyzetnek is. A szórványhelyzet célja Isten kegyelmének a megtapasztalása, a vele való kapcsolat és a hozzá való ragaszkodás felülvizsgálata, megerősítése, az Isten szabadításában és megtartó erejében való reménység ébren tartása, vagy éppenséggel újjáélesztése, a keresztyén és nemzeti identitás megőrzése és megerősítése, de ennek nyomán semmiképpen sem az elszigetelődés és gettósodás, hanem szelídséggel és tisztelettel a Krisztus-követés naponkénti tudatos megélése határozott missziói öntudattal, még akkor is ha ennek látszólag semmi hatása nincs.

11. Egy erdélyi szóránymissziós stratégia egyik fontos jelszava a „glokalizáció” lehetne. Az emberi magatartás, fogyasztói szokások uniformizálásával együtt kell járjon az újra felfedezett helyi identitások, kultúrák és közösségek megerősödése és növekedése. Bütösi János nyomán, a globálisnak lokálissá kell válnia, azaz az egyetemes egyház feladatait kell minden egyes diaszpóra közösségnek maradék nélkül betöltenie bizonyágtételében (martyria), istentiszteltében (liturgia), közösségében (koinonia) és szeretetszolgálatában (diakónia) egyaránt.

The church as diaspora. Ecclesiological contexts of diaspora existence and the outlines of a Transylvanian diaspora strategy.

SUMMARY

My thesis aims to outline and summarize the main issues of the concept and the situation of the diaspora from a theological and practical point of view, and then to draw practical conclusions by applying them to the context of the Reformed Church in Transylvania.

The social trends of the past 23 years, the population decline and mixing recorded in the mission reports and experienced in church practice, as well as the results of the 2022 census clearly underline the importance of the issue of dispersion and the relevance of church diaspora existence. The present paper examines and attempts to interpret this in the specific Transylvanian context, while attempting to delineate and analyze the situation of the people's church in Transylvania and the identity of the Transylvanian Reformed Diocese in the light of the diaspora situation. The paper also seeks to answer the question of how the characteristics of the people's church are manifested and revalued in the diaspora. At the same time, the analysis of the Transylvanian diaspora situation from a missional perspective, based on the people-church as well as ethnic and denominational aspects, is a novelty in the Hungarian-language theological literature.

The essay begins with an extensive biblical grounding. In the course of my investigation, I first of all looked at the meaning of the terms used in the Old and New Testaments in connection with the diaspora issue, and then I examined the Old Testament diaspora narratives, which formulate the basic characteristics of the (biblical) diaspora situation and at the same time presents types of behavior in the diaspora. I have also considered it essential to analyze two Deuterocanonical writings, the books of Tobit and Baruch, from the point of view

of our topic. Finally, I discussed the issue of ethnicity and minority existence on the basis of Scripture as an issue closely linked to the concept of diaspora.

The second chapter is in fact a historical overview, beginning with an introduction to the post-biblical Jewish diaspora situation, one of the important features of which was that Jews in this period did not see themselves as victims of the diaspora, and diaspora was not a serious problem for them. What follows is a description of the diaspora situation in the early Christian era, the essential finding being that the term diaspora takes on a new meaning for Christians: the condition of Christians in this world is a diaspora situation. After the second century, the condition of foreigner or stranger became increasingly central to the self-understanding of Christians. The chapter continues with a discussion of the situation of the Chinese Nestorians and the spread of Christianity in China. At the end of the chapter, I examine what diaspora status means in a globalized and post-Christian society.

The third chapter tries to define the concept of diaspora and its relationship and connection with the church. First of all, I examine the occurrence and meaning of the term in early Christian literature and how its meaning has evolved in later centuries. Then I tried to explore the role of the term in ecclesiology. Almost all the sources I have examined emphasize that the whole Christian Church is in a diaspora situation. The church is everywhere in diaspora. Believing Christians are in a minority compared to the unbelieving or indifferent majority. However, it is not only the church that is in diaspora in the world, but also the diaspora church within the church as the opposite of the people's church. In society, believers are also diasporic among the unbelievers, scattered among them. This is the context of what Melancton said about the church being a community of the dispersed. In fact, interpreters go further and argue that the concept of diaspora, in the order of analyzing the situation of Christianity in the world, has gradually become an expression of self-interpretation. Again, the meaning of the term has come closer to the pre-Christian meaning. Christians

were accustomed from the beginning to living in diaspora as God's scattered people in a non-Christian world. In this sense, every Christian living somewhere among non-Christians is dispersed, and despite all internal church boundaries, Christianity has to face the challenges of a surrounding non-Christian world and environment.

In Transylvania, the concept of diaspora has mostly lost its original meaning, which was explicitly linked to dispersion. The question is: if the diaspora did not come into being as a result of dispersion, can it be called a diaspora in Transylvania? It is concluded that it can, because the fate of Transylvanian communities it is dispersion, despite or as a result of their localization. In my view, however, it is more appropriate to speak about dispersion rather than about diaspora, because the meaning of the term diaspora is extremely complex, and if the biblical parallel cannot be applied that the diaspora is the seed community that bears its own fruit 30, 60 or 100 times over, which is not possible in the Transylvanian dispersion, then we are left with the obligation to regard our dispersions as a missionary field of work. At the same time, the situation of the Transylvanian diaspora is not merely a physical, spatial designation of a minority status that has developed for whatever reason, but also has a complex social content, a whole system of relations, which in this case is also characterized by subordination and vulnerability. The Transylvanian diaspora is a bit of a 'Babylonian captivity'. And in the concept of the diaspora there is, as in the case of the Jews, a longing for a place of refuge, for *erec*, but here not with a spatial, physical connotation, but rather with an idealized hope for a state of being, perhaps never to be achieved, in the face of the conditions of *galut*. In many cases, this kind of nostalgia permeates and defines the notion of and talk about the diaspora in Transylvania.

In order to approach the question ecclesialogically, I seek to answer the question of whether it is possible to speak of the diaspora as a typical characteristic of the Church. I have taken as my point of reference the work of

Johannes C. Hoekendijk, who argues that the church on earth lives in imperfection, unfulfilled and scattered in this world as a witness for Christ through Word, community, service and glorification. In this awareness, the Church must see herself as a holy diaspora, and her diaspora existence must be accepted as a guiding principle in this sense. In the remainder of this chapter, I will present Hoekendijk's biography, his work, his mission theology, his ecclesiology, and his insights on diaspora. On the latter, Hoekendijk argues that the time of large compact church communities of hundreds and thousands of members living together as neighbours seems to have passed. In this dispersal, each church still finds its adherents in small groups, and slowly each community is taking on the form of a diaspora church. The large and united church bodies have been fragmented into tiny little pieces who are minorities in their own environment. Barring unforeseen changes in world life, churches will once again find themselves in a distinctly dispersed position: living in dispersion as sparsely distributed minority groups. He therefore advised, as an intellectual exercise for what is to come, that we should once again seriously study the life of the Jewish diaspora. The first thing to do, Hoekendijk said, is nothing less than to accept the diaspora, without resentment or bitterness, without trying to escape into a dream that has passed, into a romantic fantasy, or into a clever plan to form new churches that will help us regain our majority position. In short, he advised us to hear and accept the call to be a minority.

Chapter four begins with an examination and analysis of the concept of the people's church. Initially, the term people's church did not have a negative connotation, but rather was associated with an innovative connotation, influenced by the idea of separation of church and state and the reform of the state church. In theological terms, the people's church was the opposite of the state church and was in fact based on the doctrine of the covenant of grace. However, the spiritual renewal of the whole people's church did not seem feasible. Therefore, the meaning of the term changed and the people's church became in a sense a church

of reproduction. Baptism and catechesis retained their key role in the Church of the People, but membership was no longer a matter of personal choice.

In the following, I will describe the question of membership in the people's church, as well as other typical characteristics of the people's church, such as the wordlessness of the congregation, pastor-centeredness or morphological fundamentalism. Finally, I will examine the missional ideal of the people's church and how it is put into practice. I have been guided by the reflections of Michael Herbst, who argues that the main criterion for missional church planting is the expectation that people will come to faith through the gospel of Jesus Christ and be incorporated into the church as an eschatological salvation community. On the other hand, in the order of practical implementation, the theoretical and practical work of Sándor Makkai has had a great impact on the reality of Transylvania, and so I will try to draw practical conclusions following in his footsteps.

The fourth chapter is a situational overview of the situation of the diaspora in the Transylvanian Reformed Diocese. It has been found that in the current situation in Transylvania, the concept of diaspora and the state of diaspora is a rather new definition, in which ethnicity and denominationalism are almost completely coincident, while another element of diaspora is present, which is in line with the development of other European people's churches, namely the loss of power. I have therefore tried to define and circumscribe the concept in two steps. First, I examined what is unique to the Transylvanian situation: the coincidence of ethnic and denominational identity. In the second step, I discussed what is meant by the shift of power, and I examined the characteristics of the ethnic church that are present in the diaspora situation and that are defining for the church.

In the following, I will examine the development of the characteristics of the people's church in this special diaspora situation and try to describe and formulate the identity of the Reformed Church in Transylvania. The chapter will continue with a biblical reflection on the issue of diaspora and dispersion, and

finally I will analyze the diaspora situation in Transylvania from a missional perspective and examine it from an ethnic/denomination and people's church approach.

Between 1924 and 1940, Lajos Imre, as the mission responsible of the Transylvanian Reformed Diocese, developed and submitted to the Board of Directors three detailed plans for the the diaspora-mission: the first in 1927, the second in 1931 and the third in 1940. László Vetési, a Reformed pastor, formerly the responsible of diaspora problems for the Transylvanian Reformed Church District, was the founder and director of the Diaspora Foundation for many years. A significant part of his pastoral ministry consisted of caring for the diaspora, missionary work in and for the diaspora. He titled his strategy "Strategy for the Diaspora - National Strategy", subtitled: "A Blueprint for Community Building and Small Community Rehabilitation of the Romanian Hungarian Diaspora Community." The third draft is the Diaspora Strategy of the Forum of Hungarian Representatives in the Carpathian Basin (KMKF), discussed and adopted by the Foreign and European Affairs Subcommittee of the KMKF at its meeting of 4 February 2010. The fourth one is the Good Shepherd Plan, commissioned by the Transylvanian Reformed Church District in early 2014. The plan was written by László Vetési, the responsible for the diaspora problems, but it was also reviewed, expanded and commented on by the Leading Board of the Transylvanian Reformed Diocese and by several pastors with experience in the field.

The sixth chapter contains and analyses a research covering all the dispersion areas of the Transylvanian Reformed Diocese, which can be used by church government, missionary institutions, but also by dioceses and congregations in developing their own dispersion mission strategies. The survey was carried out between 2016 and 2018 and focuses on the issue of Romanian language use. A total of 126 pastors from eleven dioceses completed the online questionnaire, which included 30 questions. This represents a total of about 150

congregations, as some pastors who pastor several congregations condensed the data of these congregations into one questionnaire.

Finally, the last chapter attempts to draw the guidelines for a strategy for diaspora-mission in Transylvania. First, I seek to answer the question of what is the actual purpose of such a missionary work, and then I will formulate concrete criteria for the preparation of a strategy. The formulation of these aspects is in fact a summary of the practical conclusions of this thesis, but it also draws on the author's experience of several years of service in the diaspora.

THESES FOR THE PUBLIC DISPUTE

1. The reality of diaspora is becoming more and more prominent in the life of the Church. In Transylvania, too, the historical churches are increasingly losing their monopoly on value creation, education, moral guidance or religion in general. As a consequence, the strengthening of consumerism and consumerism, the questioning of traditional structures and values, should lead to a change of attitude within the church.

2. The concept of diaspora in Transylvania includes the rich connotations of both the Old Testament term *galut* and the New Testament term *diaspeiró*, which gives rise to a very complex and specific diaspora existence in Transylvania. It is not only a simple spatiality, a minority condition, but also what the Hebrew term refers to, which has a deep social meaning in the Transylvanian context, and refers to a subjugated, vulnerable condition.

3. From an ecclesiological point of view, the church is not a community of the gathered, but a community of the scattered. The Church on earth lives in imperfection, in incompleteness, and is scattered in this world. Conscious of its mission as a witness for Christ, the Church must see itself as a holy diaspora and accept its diasporic existence.

Structural conservatism (Hoekendijk) is not an obstacle to mission in the diaspora. This structure can be flexible and personal and does not exclude house churches.

In Transylvania we can speak of a rather new definition of the concept of diaspora and the diasporic condition, ethnicity and denominationality are almost completely coincident, while there is another element of diaspora which is in line

with the development of other European people's churches, which is the loss of power.

6. The REOC is a diaspora people's church, an ethnic church, which is one of the most important bastions for the preservation of national values and the mother tongue in a minority situation. The characteristics of a people-church in a diaspora situation are dominant, and an inward-looking ecclesiology is dominant, which is mostly about expectation and care.

7. Hungarian church in Hungarian, the Transylvanian church mission is also a national mission. To proclaim the Gospel, primarily in Hungarian, and to strengthen national identity by building the Kingdom of God, and to preserve the Hungarian community. The use of the Romanian language is essential for the proclamation of the Gospel, but making it official creates a danger and a trap. But the Reformed Church in Transylvania cannot become a church that is only and exclusively concerned with the national question and the preservation of the nation.

8. Every ministry in the diaspora is a mission (after Sándor Makkai).

9. It is not advisable to shake off the structure of the people's church in a minority situation, but to tighten the question of church membership and the conditions of membership, and on this basis to exclude some members from the church, especially in a dispersed situation, is a dangerous undertaking. But out of a state of undecided religion, institutionalised indecision, a pastor-centred church, the dispersion community can more easily become a missionary people's church than the communities living in the block area.

10. It is not just the mission in the dispersion that has a purpose, but the dispersion itself. The purpose of the dispersion is to experience God's grace, to review and strengthen our relationship and attachment to him, to revive or even to revive hope in God's deliverance and saving power, preserving and strengthening Christian and national identity, but in no way isolationism and ghettoisation as a consequence, but the daily conscious living out of a consciousness of following Christ with gentleness and respect, with a strong missionary consciousness, even if this appears to have no effect.

11. The uniformisation of human behaviour and consumer habits should be accompanied by the strengthening and growth of rediscovered local identities, cultures and communities. Following János Bütösi, the global must become local, that is, the universal Church's task must be fulfilled without residue by each diaspora community in its witness (*martyria*), worship (*liturgy*), community (*koinonia*) and service of charity (*diakonia*).